

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ПЕДАГОГА ФЕДОРА НАУМЕНКА

Калагурка Х.І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано життєвий шлях і науково-педагогічний доробок відомого українського вченого-педагога Федора Івановича Науменка (1901-1991). Виокремлено етапи його викладацької і наукової діяльності у різних навчальних та дослідницьких установах. Висвітлено наукові зацікавлення та здобутки вченого у дослідженні історії українського та зарубіжного шкільництва, внеску у педагогічну теорію та практику прогресивних педагогів та освітніх діячів. Акцентовано увагу на новаторських підходах Ф. Науменка у вивченні педагогічної системи А. С. Макаренка.

Ключові слова: Ф.І. Науменко, педагогічні погляди, прогресивна педагогічна думка, історія освіти і шкільництва, кафедра педагогіки і психології, макаренкознавство.

Постановка проблеми. Помітним досягненням історико-педагогічної науки в Україні за роки державної незалежності став суттєвий прорив у ґрунтовному вивченні, об'єктивному аналізі та оцінці науковцями-дослідниками нашої історичної минувшини, що дозволило підняти цілий пласт української педагогічної культури, переосмислити діяльність різних громадсько-освітніх і педагогічних товариств, повернути із забуття імена багатьох подвижників національно-культурного поступу українців ХІХ–ХХ ст. З-поміж плеяди відомих українських педагогів, науковців та непересічних освітян-практиків минулого століття варто виокремити ім'я Федора Івановича Науменка. Його науково-педагогічна спадщина, що охоплює різноманітні проблеми історії українського та зарубіжного шкільництва, діяльності багатьох прогресивних педагогів і культурно-освітніх діячів, різноманітні питання навчання і виховання учнівської та студентської молоді повинна посісти належне місце в українській національній педагогіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до життя та діяльності Ф. І. Науменка серед наукового загалу помітно зріс у другій половині ХХ ст. У вітчизняній та зарубіжній періодиці були опубліковані перші розвідки та статті З. Бондаренко, В. Гули, О. Гуревича, Г. Львович, С. Сухорського, А. Шлепецького, Г. Хілліга та ін., які висвітлювали освітньо-науковий доробок Ф. Науменка. У контексті дослідження проблем вітчизняного макаренкознавства до постаті вченого-педагога зверталися дослідники О. Дзьобан, С. Карпенчук, М. Окса, Н. Ничкало, Є. Сявак та ін.

Водночас, як засвідчує аналіз, на сьогодні відсутнє цілісне завершене представлення науково-педагогічного портрета Ф. Науменка ін.

Мета статті. Ставимо за мету висвітлити життєвий та творчий шлях Федора Науменка як вченого-педагога, узагальнити зміст його науково-педагогічного новаторства.

Виклад основного матеріалу. Ф. І. Науменко народився 1 травня 1901 року в селі Березівка на Полтавщині (тепер Талалаївський район Чернігівської області) у багатодітній сім'ї залізничника. На початку минулого століття цей край вирізнявся помітною просвітницькою діяльністю: було створено Учительську спілку Полтавщини та засновано видавництво «Український учитель», яке пропагувало ідею української національної школи. Втім у важкому матеріальному становищі залишалося селянство, зокрема через фінансові проблеми відбувалися постійні виступи працівників залізниці, де на той час працював його батько – Іван Науменко. З огляду на ці обставини, основним заняттям для сім'ї були сільськогос-

подарські роботи. Федір разом з братом Опанасом та сестрою Надією, окремі згадки про яких зберігаються у епістолярній спадщині педагога, брали безпосередню щоденну участь у домашніх справах, аби підтримувати благополуччя сім'ї.

Безпосередній вплив на формування його життєвих устремлінь мало шкільне навчання. Переступивши у десятирічному віці поріг місцевої земської школи, Ф. Науменко наполегливо студіював азбуку, арифметику та основи суспільствознавства. Особливо захоплювався малюванням та написанням шкільних творів, вирізнявся з-поміж однокласників великою допитливістю до всього нового. У дитинстві й сформувалося в майбутнього вченого «почуття національної гідності, яке він перейняв від батька і матері, котрі гордилися своїм козацьким походженням і як реліквію зберігали в сім'ї документ, що підтверджував це» [10, с. 4]. «...говорили про виховання змалку. Я згадував, – писав Ф. Науменко, – дідове: «Коли бачиш свою ниву, зніми шапку і вклонися» [1, с. 3].

У зв'язку із переведенням батька на роботу до міста Ромни, свою подальшу освіту він продовжив здобувати у місцевому комерційному училищі (1912-1919 рр.) та професійній школі (1919-1921 рр.).

У нелегкі повоєнні роки Ф. Науменко підпрацював журналістом у редакції повітової газети і давав приватні уроки школярам. Зацікавлення мистецтвом та гуманітарними дисциплінами ще у дитячому віці, очевидно, відіграло неабияку роль у подальшій спрямованості освіти педагога. У 1921 році він вступив до Київського художньо-архітектурного інституту, але через важку недугу, яка спровокувала погіршення зору, змушений був полишити навчання.

Новим етапом у житті майбутнього вченого став початок його педагогічної діяльності. У 1924 р. він приступив до виконання обов'язків вчителя малювання і початкових класів школи-семирічки шахти № 8 Чульківського рудника на Донбасі. Роботу у школі активно поєднував із просвітницькою діяльністю, навчаючи на вечірніх курсах місцевих шахтарів елементарної грамоти.

Сходження до вершин своєї педагогічної майстерності Ф. Науменко продовжив у місті Зарайську біля Москви, куди у 1925 р. переїхав після одруження разом з дружиною. Упродовж перших двох років у місцевому педагогічному технікумі він викладав політекономію та методику суспільних предметів, а з 1927 р. обійняв посаду директора цього закладу.

З огляду на те, що у цей період у тодішній радянській освітній системі були зроблені перші спроби політехнізації школи і саме педагогічні технікуми відпо-

відно до рішень Всеросійської ради у справах народної освіти визначалися провідними закладами формування професійної освіти серед молоді [4, с. 347], Ф. Науменко перетворив свій заклад на експериментальний майданчик. Особливу увагу педагог приділив проблемі трудового виховання. З цією метою він запропонував модель організації учнівського колективу, члени якого мали чітко розподілені між собою обов'язки щодо виконання різного виду сільськогосподарських та побутових робіт [7, с. 30-32]. Такий підхід у здійсненні навчального процесу через працю та колектив, на думку Ф. Науменка, сприяв вихованню працелюбної, відповідальної особистості, формуванню у майбутніх педагогів таких важливих професійних якостей, як цілеспрямованість, ініціативність, сумлінність. Вже тоді запропонована ним методика була дещо схожою до педагогічного новаторства А. Макаренка. Радянський дослідник О. Гуревич, аналізуючи життєвий шлях Ф. Науменка, у статті «Він продовжив справу Макаренка», відзначає, що вчений не лише працював за схожою системою, а «наслідував систему Макаренка, впроваджуючи трудове виховання» [6, арк. 18].

Розроблені і практично перевірені Ф. Науменком нові підходи до організації навчально-виховної роботи учнівської молоді у цьому навчальному закладі засвідчили про новаторський потенціал його особистості, творчі можливості до узагальнення та поширення цього досвіду, хист до наукової діяльності. У 1929 році в одному із найбільш авторитетних тогочасних радянських періодичних науково-педагогічних видань – журналі «На шляхах до нової школи», що видавався у Москві, побачила світ перша наукова стаття Ф. Науменка під назвою «Агрономізація педтехнікуму». Науковий аналіз аналогічної проблеми згодом він виклав у ряді інших публікацій.

Відчуваючи брак загальної теоретичної підготовки на початку 1930-х років Ф. Науменко переїхав до Москви. Тут він закінчив вищі науково-педагогічні курси при педагогічному факультеті (відділ з питань шкільних справ) 2-го Московського державного університету. Маючи на меті в подальшому серйозно зайнятися науковою діяльністю, педагог вступив в аспірантуру Державного науково-дослідного програмно-методичного інституту у Москві на відділення історії педагогіки. Тут він чітко виокремив аспект власних наукових досліджень, який був зосереджений навколо вивчення основних принципів складання навчального плану для шкільно-десятирічок, а результати досліджень відобразив у роботах «Навчальний план початкової школи», «Навчальний план середньої школи» та ін.

Наукові зацікавлення молодого вченого відповідали тим запитам, які виставляла на передній план радянська система освіти. Зокрема, це стосувалося проблем реорганізації змісту навчально-виховної роботи школи. У 1930 р. Наркомосом РРФСР були затверджені нові навчальні програми, а у вересні 1931 р. прийнято постанову «Про початкову та середню школу», в якій йшлося про впровадження основних засад політехнічного навчання, удосконалення методичної роботи самої школи [4, с. 366-367].

Навчання в аспірантурі Ф. Науменко поєднував з роботою у декількох освітньо-наукових установах. Працював доцентом Московського педагогічного інституту ім. А. Бубнова, старшим науковим співробітником Народного комісаріату просвіти РРФСР, а також начальником відділу Інституту методики навчальних планів, де йому приходилося здійснювати рейтинг шкіл у зв'язку із запровадженням змін до навчально-освітніх програм.

Після закінчення аспірантури дослідника було скеровано на роботу в науково-дослідний педаго-

гічний інститут міста Сталінграда. Незабаром цю установу було ліквідовано, а вченого переведено на посаду заступника директора та доцента кафедри педагогіки в Астраханський педагогічний інститут.

У 1934 році Ф. Науменка з власної ініціативи було скеровано на посаду заступника директора з науково-навчальної частини та доцента кафедри педагогіки Ставропольського педагогічного інституту [3, с. 398], де упродовж майже десяти років науково-педагогічної праці вдалося зробити чимало. З його ініціативи було підготовлено два томи наукових праць інституту, започатковано навчально-методичний збірник під назвою «На допомогу вчителю», якого до початку війни вийшло 10 випусків. Саме в одному з номерів цього збірника була опублікована перша стаття педагога, присвячена спадщині Антона Макаренка – «Педагогічний досвід А. Макаренка». Як згодом виявилось, інтерес Ф. Науменка до постаті видатного радянського педагога-новатора у наступні десятиліття переріс у важливу складову його наукового пошуку.

Початок німецько-радянської війни у 1941 р. призупинив продуктивну діяльність Ф. Науменка у Ставрополі. Разом із співробітниками він змушений був у 1943 р. переїхати до Казахстану, м. Чимкента, куди евакуювали навчальний заклад. В часі вимушеного переселення, як засвідчив аналіз його особистого архіву, він втратив значну частину свого добірного приватного бібліотечного фонду, укомплектовані упродовж багатьох років дореволюційні видання праць класиків педагогіки, філософські твори Платона, Аристотеля, Ф. Бекона, Е. Канта, Г. Гегеля та ін. По завершенню війни Ф. Науменко мав намір повернутися до попереднього місця праці, але життя розпорядилося по-іншому.

У 1944 р. за розпорядженням Центрального комітету Комуністичної партії України Ф. І. Науменка було скеровано на роботу до Львівського державного університету імені Івана Франка на посаду завідувача кафедри педагогіки і психології. Таке призначення було одним із багатьох для вчених-педагогів зі східних областей України, а також центральних міст колишнього СРСР, які прибули до Львова з метою відновлення та налагодження освітньо-наукового процесу у вищих навчальних закладах [9, с. 84]. Для Федора Науменка це скерування виявилось доленосним. Саме у стінах цього найстарішого в Україні навчального закладу він вповні зреалізував себе як організатор педагогічної освіти і науки, здобув ім'я відомого вченого-дослідника, проявив себе справжнім громадянином-патріотом.

Маючи великий досвід організаційно-управлінської роботи, він за короткий час зумів вибудувати чітку й системну діяльність очолюваного ним структурного підрозділу. Кафедра зміцнила кадровий потенціал, суттєво поповнено фонди кафедральної бібліотеки навчально-науковою літературою, створено лабораторію технічних засобів навчання та психологічну лабораторію, організовано психолого-педагогічні семінари для викладачів вищих навчальних закладів міста Львова і психолого-педагогічне відділення обласної учнівської Малої академії наук [2, с. 20]. Його праця не обмежувалася виконанням адміністративних функцій, він активно долучався до громадської роботи як член Ради при обласному відділі народної освіти, певний час виконував обов'язки головного бібліотекаря відділу комплектування наукової бібліотеки при Львівському університеті та ін.

Про наукову сміливість Ф. Науменка як керівника кафедри красномовить факт обрання колективом кафедри тематики для здійснення науково-пошуко-

вої роботи. Власне під його орудою був започатковано дослідження педагогічної складової спадщини видатного українського письменника, мислителя, громадського-політичного діяча Івана Франка. Наприкінці 40-х рр. зусиллями науковців кафедри – Ф. Науменка, Г. Паперної, М. Години педагогічна франкіана поповнилася новими розвідками, які доповнювали образ Каменяря як борця за демократичну й національну освіту. Згодом цей українознавчий напрям кафедральних наукових досліджень вилився у ґрунтовне вивчення таких яскравих сторінок історії української культури і освіти як шкільництво Київської Русі, феномену братських шкіл, життя і діяльності цілої низки українських педагогів і культурно-освітніх діячів. Можна стверджувати, що на тлі тодішньої ідеологічної спрямованості навчально-наукового процесу в академічному середовищі звернення Ф. Науменка до наукового аналізу витоків української національної школи, маловідомих освітніх фактів і подій є свідченням його високої громадської позиції і патріотизму.

Вже у 1949 р. його чекало нове життєве випробування. Як і у випадку зі Львівським університетом, йому судилося долучитися до відновлення діяльності Чернівецького університету. Хоча український історик освіти С. Сухорський у такому переміщенні Ф. Науменка вбачав іншу причину. На його думку, активність, переконлива українськість вченого-педагога була до невподоби тодішньому керівництву закладу, навколо нього «почала створюватися нестерпна морально-психологічна атмосфера і він був змушений залишити Львів» [10, с. 4]. До 1953 р. у Чернівецькому університеті Ф. Науменко працював на посаді завідувача кафедри педагогіки і психології, певний час виконував й обов'язки проректора з навчально-виховної роботи цього закладу.

Буковинський період життя Ф. Науменка виявився для нього продуктивним у професійно-науковому відношенні. Крім безпосередньої аудиторної роботи зі студентами, він залишився вірним собі щодо широкого аспекту громадської діяльності у середовищі батьків та вчителів. Вів постійно-діючі навчально-методичні семінари для педагогів загальноосвітніх шкіл, виступав з лекціями, вносив пропозиції щодо удосконалення функціонування управлінських органів освіти.

Перебування на Буковині Ф. Науменко використав для роботи у місцевих архівах, опрацювання історичної літератури, періодичних видань з питань розвитку українського шкільництва на цій частині західноукраїнських земель. Особливим об'єктом наукового зацікавлення вченого стала діяльність провісника національного відродження буковинських українців Юрія Федьковича. Старанно зібрані та узагальнені ним чисельні документальні матеріали, опрацьовані твори буковинського Кобзаря, його інспекторські звіти та ін. лягли згодом в основу низки опублікованих і, на жаль, неопублікованих статей і заміток.

У 1953 р. Федір Науменко знову повернувся до викладацької роботи у Львівському університеті. Цьому у значній мірі сприяв той факт, що на початку 1950-х рр. ректорську посаду у цьому закладі посів відомий вчений Є. Лазаренко, історія якого згодом оцінить як справжнього українського Ректора, великого патріота-державника. Доба нового керівника університету характеризувалася духом національного та культурного піднесення університету, значним пошвавленням усього навчально-виховного і наукового процесу.

Для Ф. Науменка цей період також виявився багатим на творчі здобутки. До числа його нових

цікавих досліджень увійшли статті, підготовлені до Української Радянської Енциклопедії (УРЕ). До видання у 1958-1962 рр. 16 томів УРЕ редакційна колегія залучила провідних науковців та викладачів вищої школи. За його прізвищем були надруковані статті «Львівська братська школа», «Львівський інститут Оссолінських», «Львівський таємний університет», про періодичне видання «Ластівка» та ін. Робота над цими енциклопедичними статтями наштовхнула вченого на думку ґрунтовніше дослідити педагогічні процеси, що мали місце на західноукраїнських землях в історичному часі.

З-під пера вченого у 60-70-х рр. ХХ ст. побачили світ ґрунтовні наукові праці з історії української школи і педагогічної думки «Школа Київської Русі», «Педагог-гуманіст і просвітителі І. М. Борецький», низка наукових статей і розвідок, присвячених діяльності культурно-освітніх осередків у Львові та Острозі, педагогічним поглядам окремих прогресивних діячів тощо. Його роботи відрізнялися актуальністю, високим рівнем наукової новизни, про що свідчать рецензії, що з'являлися як у вітчизняних, так і зарубіжних періодичних виданнях.

Завдяки старанням Ф. Науменка на кафедрі педагогіки та психології Львівського університету викристалізувався ще один напрямок наукових досліджень – історико-педагогічна карпатистика. Увагу дослідника привернули події національно-культурного життя Закарпаття у ХІХ ст. і діяльність закарпатських будителів – О. Павловича, О. Духновича. Вченим було підготовлено близько двох десятків досліджень з вказаної проблематики, частина з яких зберігається у рукописному варіанті. На особливу увагу заслуговує внесок Ф. Науменка у вивчення життя і педагогічної діяльності О. Духновича та О. Павловича – праці «Матеріалістичні основи дидактики О. Духновича», «Основи педагогіки О. В. Духновича», «Олександр Духнович і якобінський рух в Угорщині», «О.І. Павлович – народний поет і будитель» та ін. Плідна пошукова робота Ф. Науменка у вивченні видатних карпатських будителів послужила налагодженню міцних наукових зв'язків з відомими дослідниками-карпатистами Чехословаччини – Ю. Бачою, О. Рудловчак, М. Ричалкою, А. Шлепецьким, Ф. Ковачем та ін. [11].

Львівський період життя Ф.І. Науменка ознаменувався значним його доробком у дослідження педагогічної системи А.С. Макаренка. «Львівський університет, – писав С. Сухорський, – вже давно популярний тим, що його кафедра педагогіки і психології стала всезагальноновизнаним центром у вивченні, зібранні та популяризації педагогічної спадщини талановитого письменника і видатного педагога А.С. Макаренка» [5, арк. 16]. Розпочату ще у 1940-х рр. справу вивчення спадщини великого педагога-новатора, у Львові Ф. Науменко наповнив реалізацією новими науковими ідеями, планами, проектами. Після успішного захисту у 1948 р. кандидатської дисертації на тему «Педагогічний досвід А. Макаренка», він вже через рік спільно із Г. Паперною видав першу україномовну монографію про А.С. Макаренка «Новатор радянської педагогіки». Починаючи з 1949 р. Ф. Науменко разом із своїми однодумцями започаткував серію унікального збірника під назвою «А.С. Макаренко», який привернув увагу широкого наукового загалу як на просторі колишнього СРСР, так і за кордоном. Відомий науковець, професор Н. Г. Ничкало, аналізуючи цю серію науково-педагогічних збірників, зокрема його першу книжку, писала, що «саме в ньому чи не вперше в Україні, і зокрема на західноукраїнських землях, так глибоко й цілісно проаналізовано спадщину

А. Макаренка, визначено її провідні й перспективні напрямки, оцінено теоретичне й практичне значення» [8, с. 20]. До 1985 рр. за науковою редакцією Ф. Науменка побачило світ 11 таких збірників, теоретично-практична вартість яких полягала передусім у тому, що в науковий обіг були вперше введені нові факти про життя та діяльність А. Макаренка, опубліковано 52 спогади його співробітників та вихованців, а також розкрито важливість макаренківського підходу у вихованні. Більше того, він на практиці випробував модель виховання педагога-новатора, коли у 1960-х рр. кафедра педагогіки і психології Львівського університету під його керівництвом взяла шефство над Львівською дитячою виховною колонією № 1.

Ф. Науменко як вчений і педагог зумів об'єднати навколо себе багатьох колег-однодумців, долучити до наукових пошуків талановиту молодь, створивши тим самим продуктивне новаторське середовище, творчу наукову лабораторію. До останніх днів свого життя він залишався вірним своїм життєвим ідеалам, взірцем великої відданості справі служіння рідному народові.

Висновки. Ф. І. Науменко належить до когорти відомих українських вчених-педагогів, які зробили вагомий внесок у дослідження історії освіти і педагогічної думки в Україні. Його педагогічні погляди та ідеї будувалися на засадах гуманізму, демократизму, української національної ідеї. Багатогранна спадщина Ф. Науменка на сьогодні потребує детального аналізу та досліджень.

Список літератури:

1. Бондаренко З. Нива / З. Бондаренко // Вільна Україна. – 1979. – № 145. – С. 3.
2. Грабовська С., Михальчишин Г., Неровня О. Кафедра психології філософського факультету Львівського університету імені Івана Франка (історія і сучасність): науково-художнє видання. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 32 с.
3. Калагурка Х. Життєвий шлях та передумови становлення Федора Науменка як науковця і педагога / Х. Калагурка // Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи: в 3 т. – Т. 3: Педагогічна думка, освіта, персоналії: теоретичний, історичний, компаративістський підходи: Зб. наук. пр. / За ред. М. Євтуха, Д. Герцока, К. Шмида. – Львів, 2013. – С. 396–404.
4. Константинов Н. А., Медынский Е. Н., Шабаева М. Ф. История педагогики: учебник для студентов пед. ин-тов, Москва, 1982. – 447 с.
5. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 941, п. 115 (Відзив на сьому кн. зб. «А. С. Макаренко»), арк. 1.
6. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 148 (Наум), спр. 1652, п. 233 (Марбурзький університет. НДІ порівняльної педагогіки. Листи до Науменка Ф. І.; Дод. Лист Хіллліга Г. до Гордіна Л. Ю. 2. Лист Гордіна Л. Ю. до Хіллліга Г. 3. Лист Хелеммендека В. до Хіллліга Г. 4. Ксерокопії статей з газет, журналів і окремих монографій), арк. 18.
7. Науменко Ф. Педтехникум – колхоз / Ф. Науменко // На путях к новой школе. – 1930. – № 3. – С. 30–32.
8. Ничкало Н. Львівська скарбниця макаренківської історіографії / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 1. – С. 216–223.
9. Макаруч С. А. Львівський державний університет імені Івана Франка (1939–1991) / С. Макаруч // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: у 2 т. Т. І: А–К. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 84.
10. Сухорський С. Знання у світі – забутий на Батьківщині / С. Сухорський // Основа. – 1992. – 15 травня. – С. 4.
11. Шлепецький А. Визначний радянський педагог / А. Шлепецький // Нове життя. 1976. – № 20. – С. 5.

Калагурка К.И.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ УКРАИНСКОГО УЧЕНОГО-ПЕДАГОГА ФЕДОРА НАУМЕНКО

Аннотация

В статье проанализированы жизненный путь и научно-педагогические достижения известного украинского ученого-педагога Федора Ивановича Науменко (1901–1991). Выделены этапы его преподавательской и научной деятельности в различных учебных и исследовательских учреждениях. Рассмотрены научные интересы и достижения ученого в исследовании истории украинского и зарубежного школьного образования, вклад в педагогическую теорию и практику прогрессивных педагогов и деятелей образования. Акцентировано внимание на новаторских подходах Ф. Науменко в изучении педагогической системы А. С. Макаренко.

Ключевые слова: Ф.И. Науменко, педагогические взгляды, прогрессивная педагогическая мысль, история образования и школьного образования, кафедра педагогики и психологии, макаренковедения.

Kalahurka C.I.

Lviv National University of Ivan Franko

TOUCHES TO THE PORTRAIT OF UKRAINIAN SCIENTIST-TEACHER FEDOR NAUMENKO

Summary

The article analyzes the life and teaching achievements of the famous Ukrainian scientist-teacher Fedor Naumenko (1901–1991). Stages of its teaching and research activities in various educational and research institutions are determined. Article deals with the research interests and achievements in scientific research of the history of Ukrainian and foreign schooling, his contribution to educational theory and practice of progressive educators and educational leaders. Attention is accented on the F. Naumenko innovative approaches in the study of Makarenko educational system.

Keywords: F. I. Naumenko, pedagogical views, progressive pedagogical thought, history of education and schooling, Psychology and Pedagogical Department, makarenkovnavstvo.